

STATĚ

STATUSOVÝ SPOR O SLOBODU V ANGLICKU

Matej Mlkvý

1. Úvod

Právne systémy, ktoré nepokladajú všetky ľudské osoby za právne rovné a priznávajú osobám rôznu spôsobilosť k právam rozdeľujú osoby do osobných stavov. Osobný stav určitej osoby následne na základe hmotnoprávných ustanovení priznáva osobe určitý súbor práv a povinností. Osobné stavy spravidla majú za následok, že určitý okruh osôb býva podriadený moci inej osoby či už z dôvodu rodinnej väzby (v klasickom rímskom práve *status familiae*) alebo z dôvodu kombinácie rodinnej a vlastníckej moci (v klasickom rímskom práve *status servi*). Ak však hmotné právo pozná osobné stavy, potom prirodzene môžu nastať spory o príslušnosť určitej osoby k určitému stavu (*status controversia*). Významné miesto medzi týmito spormi zastáva spor o to, či určitá osoba je slobodná, teda či má prirodzenú spôsobilosť robiť, čo chce, pokiaľ tomu nebráni sila alebo právo.¹ Takéto spory sa obvykle označujú výrazom spory o slobodu (*controversia de libertate, causa liberalis*).

Klasické rímske právo poznalo spor o to, či určitá osoba bola otrokom alebo nie (statusový spor). Takýto prípad treba odlišovať od prípadu, keď panuje spor medzi dvoma osobami o vlastníctvo otroka (reivindikačný spor). Aj keď ako v legisakčnom tak vo formulovom štádiu rímskeho civilného procesu oba spory boli odvodené z tej istej žalobnej formulácie (v legisakčnom štádiu od *legis actio sacramento in rem* a vo formulovom štádiu od *rei vindicatio*), vykazoval statusový spor oproti bežnej reivindikácii veci zvláštne znaky. Išlo predovšetkým o obligatórnu prítomnosť procesného zástupcu otroka (*adsertor libertatis*), keďže rímsky civilný proces vylučoval, aby účastník konania bol zároveň predmetom sporu. *Adsertor* však na rozdiel od klasického reivindikačného sporu netvrdil vlastníctvo otroka, ale naopak tvrdil, že otrok je slobodnou osobou. Rovnako *adsertor* nepreukazoval žiaden hmotnoprávny záujem na spore, keďže *adsertorom* mohol byť akýkoľvek rímsky občan a niektoré osoby mohli prevziať spor o domnelého otroka (*adsertionem suscipere*) bez alebo dokonca proti vôli otroka.² Litiskontestácia potom prebiehala obdobne ako v iných sporoch cez *legis actio sacramento in rem*.³

O podobe tohto sporu vo formulovom štádiu vieme, že rovnako ako v skoršom legisakčnom procese mohol prevziať úlohu žalobcu ten, ktorý tvrdil, že je vlastníkom otroka (*ex libertate in servitute petere*) alebo *adsertor libertatis* (*ex servitute in libertatem petere*).⁴ Postavenie procesných strán záviselo od toho, či v momente zahájenia sporu bol otrok fakticky slobodný *sine dolo malo* (*vindicatio in servitute*) alebo fakticky otrokom (*vindicatio in libertatem*). V prípade, že toto bolo medzi stranami sporné, prétor túto predbežnú otázku najskôr rozhodol sám vo fáze *in iure*, v neskoršom období bola táto

otázka posudzovaná špeciálnym sudcom vo vlastnom konaní, ktoré predchádzalo hlavnému konaniu vo veci samej. Tu sa však naša istota o ďalšom priebehu sporu stráca, keďže nevieme hodnoverne zrekonštruovať podobu žalobnej formuly. Ak mala žalobná formula prejudiciálnu podobu, čo je väčšinouvienu mienkou, potom žalobná formula neobsahovala kondemnáciu.⁵ Tento charakter však pre nedostatok právnoaplikačných prameňov ostáva sporným a kritici poukazujú na štrukturálne rozdiely medzi týmito žalobami a ostatnými prejudiciálnymi žalobami známymi formulovému procesu.⁶

Statusový spor však prirodzene nemohol byť a ani nebol obmedzený výlučne na antickú rímsku spoločnosť. Feudálne právne systémy tiež rozdeľovali osoby do osobných stavov, ktoré vykazovali rôzne zvláštnosti v závislosti od skúmaného územia a času, no obecne možno konštatovať, že určitá skupina osôb mala privilegované postavenie tým, že nad inou, početne väčšou skupinou osôb, vykonávala moc. Je preto predpoklad, že aj v týchto spoločnostiach prebiehali statusové spory, no naše vedomosti o nich sú vo väčšine prípadov vzhľadom na teritoriálny a osobný partikularizmus a častý nepísaný charakter práva len fragmentárne. Výnimku predstavuje nepočetná skupina štátov, ktoré si uchovali vysokú mieru centralizácie aj vo feudalizme (v západnej Európe predovšetkým Anglicko a Katalánsko). V prípade Anglicka bolo procesné právo navyše ovládané prísny formálnym formalizmom prejavujúcim sa v existencii formálnych žalôb (tzv. *writs* alebo *forms of action*), ktoré ho z hľadiska fungovania právneho systému približovali k rímskemu civilnému procesu vo formulovom období. Oproti podobe statusového sporu v antickom rímskom práve sú naše vedomosti o anglickom procese na výrazne vyššej kvalitatívnej úrovni, keďže na rozdiel od antického rímskeho práva vieme presne zrekonštruovať žalobné formuly a najmä máme početné záznamy o ich aplikácii.

V nasledujúcom texte sa preto pokúsime zrekonštruovať ako prebiehala *controversia de libertate* v Anglicku od normandskej invázie v roku 1066 do jej faktického zániku v 17. storočí. Tento proces budeme skúmať v kontexte historického trendu prebiehajúceho v západnej Európe smerujúceho k právnej emancipácii obyvateľstva. V decentralizovaných feudálnych štátoch západnej Európy tento proces prebiehal výrazne rýchlejšie (napr. vo Francúzsku pozorujeme začiatok rozkladu systému osobnej závislosti už od 11. storočia) zatiaľ čo v centralizovaných štátoch západnej Európy došlo k emancipácii až v 14. storočí a v priebehu 15. storočia.⁷

2. Náčrt anglického systému žalôb

Normanskí králi po úspešnej invázii v roku 1066 a ovládnutí Anglicka ponechali v existencii staršie anglosaské súde grófstiev (*shire-moots*) a stotinové súde (*hundred-moots*) no zaviedli aj nové zemepanské, resp. vrchnostenské súde (*manorial courts*, *Courts Baron*), ale najmä jednotný systém kráľovských súdov, ktoré začali dominovať nad pôvodnými súdmi. Príslušnosť kráľovských súdov bola pôvodne vecne obmedzená len na ochranu regálnych práv a na prípadné spory medzi vysokou šľachtou.⁸ Po katastrofálnej vláde Štefana z Bois (1135–1154) a uzurpácii moci miestnymi šľachticmi bolo upustené od systémov kráľovských súdov so stálym sídlom. Už za čias spísania zbierky Glanville⁹ boli pôvodní sídelní sudcovia (*Justiciars of England*) nahradení tzv. putujúcimi sudcami (pôvodne *iusticiae errantes*, neskôr *iusticiarii in itinere*), ktorí boli vysielaní z kráľovského dvoru a ktorí nemali žiadne väzby na mieste mocenské štruktúry. V roku

1176 boli putujúci sudcovia rozdelení do šiestich obvodov (*eyre*), pričom ich počet sa pohyboval v 80. rokoch 12. storočia medzi dvadsiatimi a tridsiatimi.¹⁰ Časť sudcov ostávala priamo s kráľom (*coram rege*) a premiestňovali sa spolu s kráľom. Neexistencia ústredného súdu so stálym sídlom bola považovaná za čoraz viac obmedzujúci faktor, preto *Magna Carta* v čl. 17 ustanovila stály súd, ktorý nemal nasledovať kráľa, ale sídliť vo Westminsterskom paláci.¹¹ Pôvodne bolo možné iniciovať konanie pred týmito súdmi ústne alebo neformálnou listinou, čo bolo v súlade s dovtedajšou praxou. Ak však chcel žalobca začať spor na ústrednom súde *Common Pleas* alebo pred *King's Bench* zasadiacim v inom grófstve,¹² potreboval na to špeciálne povolenia kráľa, ktorý mal formu tzv. writu (lat. *breve*, angl. *writ*). Postupom času sa tento postup stal štandardným, pokiaľ žalobca nechcel využiť miestne nekráľovské súdy alebo nemal šťastie, že v čase vznosenia žaloby sa putujúci sudca nachádzal v jeho lokalite. Štandardizácia znamenala tiež, že proces vydávania writov sa zbyrokratizoval – na návrh žalobcu ich vydávala kráľovská kancelária (*Chancery*) po uhradení poplatku.

Writy boli pôvodne voľne formulované rozkazy panovníka šerifovi ako vrchnému kráľovskému úradníkovi v grófstve a menej často aj iným osobám. Už v rannom období po normandskej invázii boli štandardizované do predpísanej formy a neskôr Oxfordskými províziami (1258) sa ich počet uzatvoril, čo malo zásadný vplyv pre neskorší vývoj anglického zemského práva (*common law*) a na vznik druhého odvetvia tzv. kancelárskeho práva, resp. práva ekvity (*equity*).¹³ Podľa procesnej funkcie ktorú plnili ich rozdeľujeme na tzv. pôvodné writy (*original writs*), ktoré slúžili na začatie konania, súdne writy (*judicial writs*) slúžiace na zabezpečenie priebehu konania a exekučné writy (*writs of execution*) slúžiace na zabezpečenie výkonu rozhodnutia v prípade, že povinný subjekt dobrovoľne nespĺnil povinnosť uloženú v rozhodnutí. Najdôležitejšou kategóriou sú originálne writy, ktoré podobne ako *actiones* vo formulovom štádiu rímskeho civilného procesu ovládali celé súdne konanie – v intencii vymedzovali podstatu sporu ako aj sporové strany a v prípade vykonania predpísaného dokazovania bola šerifovi alebo sudcovi uložená v kondemnácii writu povinnosť žalovanému uložiť writom predpísanú sankciu alebo ho oslobodiť. Writ mal teda nielen procesné, ale aj hmotnoprávne účinky, lebo podobne ako *actiones* vymedzoval hmotnoprávne nároky, ktoré boli žalovateľné pred daným súdom.

Najstaršou triedou originálnych writov sú writy triedy *praecipimus tibi*, ktoré priamo prikazovali šerifovi, aby niečo vykonal. Z nich sa vyvinula trieda writov *praecipere*, ktorá prikazovala šerifovi, aby odporcovi niečo prikázal urobiť, príp. sa niečoho zdržať, alebo alternatívne aby sa odporca dostavil pred kráľovský súd a vysvetlil dôvody, prečo sa nepodrobil príkazu šerifa. Writy tretej triedy *petty assizes* prikazovali šerifovi, aby zvolal mužov z blízkosti (t.j. porotu) za účelom zodpovedania určitej otázky formulovanej vo wriete a prikázal odporcovi, aby pri tom bol prítomný a vypočul si ich odpoveď. Pre prvé tri triedy writov bolo charakteristické, že obsahovali pevnú formulu, do ktorej strany mohli len veľmi obmedzene zasahovať. Po uzatvorení počtu writov Oxfordskými províziami, čím sa znemožnilo vytváranie nových originálnych typov, bolo s postupom času čoraz zložitejšie subsumovať nové žalobné nároky pod staré writy. Súdy a účastníci museli tento problém preklenúť použitím čoraz väčšieho množstva právnych fikcií na to, aby mohli svoje nároky podradiť pod poslednú triedu writov *ostensurus quare*. Tieto writy smerovali pôvodne len k zodpovednostným vzťahom v súvislosti s civilnými deliktami ale oproti pôvodným triedam obsahovali výhodu, že z veľkej časti mohol žalobca sám writovú formulu vymedziť

(vzhľadom na rozličný charakter protiprávnej udalosti). V priebehu neskoršieho vývoja táto trieda z viacerých procesných dôvodov pohltila všetky ostatné, čo má štylotvorný vplyv na podobu súkromnoprávných inštitútov *common law* až do dnešných dní.

Právomoc súdu nebola založená samotným vydaním writu kráľovskou kanceláriou, ale až momentom, kedy šerif doručil writ príslušnému súdu spolu so správou, čo v súvislosti s vykonaním writu podnikol (*return*).¹⁴ Na rozdiel od rímskej litiskontestácie sa teda nevyžadovalo v tejto fáze spolupôsobenie odporcu. Ak bola doručením writu súdu založená právomoc, vlastné konanie sa začalo ústnym prednesením žaloby žalobcom (lat. *narratio*, angl. *count*), v ktorej žalobca predniesol faktické skutočnosti, ktoré ho podľa vlastného názoru hmotne legitimujú z príslušného writu. Odporca na to mohol reagovať štyrmi spôsobmi: (1) mohol odmietnuť pravdivosť všetkých skutkových tvrdení žalobcu (*general traverse*), (2) mohol odmietnuť len jedno alebo viacero skutkových tvrdení žalobcu (*special traverse*), (3) mohol priznať pravdivosť všetkých skutkových tvrdení, ale poprieť, že by žalobca mal na ich základe žalobný nárok (*demurrer*) a (4) mohol priznať pravdivosť skutkových tvrdení žalobcu, ale uviesť iné skutočnosti, ktoré žalobcovi bránia v žalobnom presadení jeho nároku (*confession and avoidance*). Prvé tri vymedzovali meritum sporu (lat. *exitus*, angl. *issue*) – v prvom prípade boli sporné všetky skutočnosti uvedené žalobcom (*general issue*), v druhom prípade len skutočnosti, o ktorých pravdivosti nebola medzi účastníkmi dosiahnutá zhoda (*special issue*) a v treťom prípade meritum predstavovalo posúdenie právnej a nie skutkovej otázky (*issue of law*). Štvrtý spôsob odporu nevymedzoval meritum veci, ale bol otvorený námietke žalobcu, v ktorej mohol uviesť ďalšie skutočnosti, ktoré mohli byť zase spochybnené replikáciou žalovaného. Tento proces pokračoval tak dlho, pokiaľ sa strany buď nezhodli na niektorej faktickej skutočnosti, alebo na aplikovateľnom práve, čím sa vymedzilo meritum sporu.

Dosiahnutím merita sporu vstúpilo konanie do ďalšej fázy. Ak bolo namietané len aplikovateľné právo, rozhodol otázku samotný súd (*iura novit curia*). Ak bol spor o všetky alebo len o niektoré skutkové tvrdenia (*general issue* alebo *special issue*), rozhodovala o nich porota vytvorená zo slobodných mužov. Niektoré writy prvých dvoch tried predpisovali archaické formálne dôkazné prostriedky. Neslobodní muži mohli byť podrobení ordálu vodou, ženy a slobodné osoby ordálu ohňom a pre niektoré writy bol predpísaný súdny súboj (*wager of law*). Ordále zanikli v súvislosti so závermi štvrtého lateránskeho koncilu v roku 1215, ktorý zakázal participáciu klerikov na nich, ale súdny súboj pretrval ako formálna možnosť dokazovania až do roku 1819.

3. Začiatok konania začatého cez hlavnú statusovú žalobu – writ de nativo habendo

Nedovolené opustenie panstva poddaným bolo spravidla faktickou skutočnosťou stojacou na začiatku statusového sporu o právnom stave slobody osoby vo feudálnom Anglicku. Už z doby panovania Viliama II. (1087–1100) máme dochované kráľovské príkazy, ktoré po administratívnej línii (bez nariadenia konania) prikazujú kráľovskému úradníkovi, väčšinou šerifovi, navrátiť poddaného, ktorý zbehol *sine diracionacione et sine laga* po určitom dátume svojmu pánovi.¹⁵ V dobe Glanvilla sa ustálil ako adresát šerif, v ktorého obhode sa mal utečený poddaný nachádzať. Primárnou motiváciou kráľovskej intervencie do tohto okruhu právnych vzťahov prostredníctvom tohto writu bolo zabránenie, resp.

obmedzenie zemepanskej konkurencie prejavujúcej sa v snahe vzájomne si preberať poddaných.¹⁶

Počas vlády Henricha II. (1154–1189), ktorá bola charakterizovaná snahou o celkovú reštauráciu právnych pomerov narušených chaosom vlády Štefana z Bois (1135–1154), nachádzame aj väčšie množstvo writov prikazujúcich navrátenie poddaných svojmu pánovi. V tomto období väčšina writov prešla procesom judicializácie, čo znamenalo zmenu žalobnej formulácie z bezpodmienečného príkazu na podmienečný príkaz dávajúci stranám na výber podvoliť sa rozkazu šerifa alebo dostaviť sa pred súd (prechod od prvej triedy *praecipimus tibi* do druhej triedy *praecipe*). Zvláštnosťou writu *de native habendo* (alter. *breve de nativis, breve de nativis et fugitivis*), ktorý smeroval k navráteniu utečeného poddaného bolo, že si svoj archaický charakter triedy *praecipimus tibi* udržal počas celej doby svojej existencie.

Znenie žalobnej formulácie writu bolo pomerne skoro štandardizované. Fitzherbert vo svojej zbierke writov *Natura Brevium* (1534) udáva znenie writu nasledovne:

Rex vicecomiti S. salutatem.¹⁷ Praecipimus tibi quod juste et sine dilatione¹⁸ facias habere A.B. nativum et fugitivum suum¹⁹ cum omnibus catallis et tota sequela sua²⁰ ubicumque inventus fuerit in balliva tua²¹ nisi sint in dominico nostro,²² qui fugit de terra sua post coronationem domini Henrici Regis filii Regis Johannis.²³ Et prohibemus super forisfacturam nostram ne quis eum injuste detineat.²⁴ Teste etc.

[Kráľ pozdravuje šerifa z S. Prikazujeme ti, aby si spravodlivo a bezodkladne dal A. jeho poddaného a utečenca B. spolu so všetkými huteľnými vecami a potomstvom kdekolvek by sa nachádzal v tvojom obvode s výnimkou nášho dominikálu, ktorý utiekol zo svojej pôdy od korunovácie kráľa pána Henricha, syna kráľa Jána. A zakazujeme pod hrozbou zhabania aby ho ktokolvek nespravodlivo zdržiaval. Svedkovia atď.]

Aktívne legitimovaný z writu *de native habendo* je pán, ktorý tvrdí vlastníctvo poddaného, ktorý od neho utiekol a ktorý sa zdržiava na mieste mimo panstva, ku ktorému prislúcha, alebo ktorý opustil panstvo proti pánovej vôli.²⁵ Otázka svojpomoci, t.j. právnej možnosti pána utečeného poddaného vlastnými prostriedkami zadržať a priviesť naspäť na svoje panstvo nie je v najstaršej zbierke Glanville riešená. Podľa neskoršej zbierky Bracton²⁶ odpoveď závisí od posúdenia otázky, či sa osoba poddaného pred utečením nachádzala v moci (*potestas*) alebo mimo moci svojho pána.²⁷ V prípade úteku poddaného, ktorého mal pán vo svojej moci, môže pán použiť svojpomoc a poddaného sa zmocniť do štyroch dní od úteku kdekolvek, teda aj mimo panstva. Ak sa poddaný vráti do roka a do dňa od úteku na panstvo, pán má oprávnenie taktiež ho zadržať, ale len v hraniciach panstva. Keďže aj anglické feudálne právo kladlo vzhľadom na imperatív ochrany verejného poriadku obmedzenia na možnosti svojpomoci, po uplynutí tohto času musel pán za účelom reštitúcie poddaného žalovať cez tento writ.²⁸ Pán mal povinnosť iniciovať konanie aj keď poddaný odmietol vykonávať čo i len symbolické poddanské povinnosti, čo bolo konkludentným prejavom, že poddaný neuznáva moc svojho pána. Po začatí konania zbierka *Mirror of Justice*²⁹ explicitne zakazuje pánovi zmocniť sa svojpomocne utečeného poddaného.³⁰

V závislosti na skutkových okolnostiach konkrétneho prípadu mohol byť pasívne legitimovaný buď (1) iný pán alebo na rozdiel od antického rímskeho práva aj (2) samotný

poddaný, ktorý sa tak stal zároveň predmetom a procesnou stranou sporu. Iný pán bol pasívne legitimovaný v prípade, že zadržieval poddaného on a nastal spor medzi ním a žalobcom o vlastníctvo poddaného (obdoba vindikačného sporu v antickom rímskom práve). Vecnú príslušnosť pri takýchto sporoch mal súd grófstva na čele so šerifom, ktorý takéto prípady riešil pomerne rýchlo. Pán, ktorý tvrdil nadobudnutie vlastníctva otroka na základe neskoršej právnej skutočnosti, niesol dôkazné bremeno preukázania vlastníckeho práva.³¹ Ak proces prebiehal medzi dvoma pánmi, išlo o faktickú vindikáciu poddaného ako kvázi veci a tento spor nemal statusový charakter. Tento charakter nadobudol spor až vtedy, ak domnelý poddaný tvrdil, že je slobodným (v opačnom prípade sa ho šerif bez ďalšieho konania zmocnil a navrátil ho pánovi).

Ak poddaný urobil takéto vyhlásenie, dostávame sa do procesného problému. Príkaz obsiahnutý vo writ neupravuje postup v takomto prípade a šerif si nemôže prejudiciálne vytvoriť domnienku o stave poddaného, lebo poddaný môže byť zadržaný aj v inom obvode ako v tom, kde leží panstvo, ku ktorému prislúcha. Zároveň nebola založená ani právomoc súdu grófstva, ktorý nemusel vedieť posúdiť stav poddaného nachádzajúceho sa ďaleko od svojho panstva, príbuzných a iných osôb, ktoré by ho poznali. V takomto prípade poddaný bol aktívne legitimovaný zo špeciálneho writu *de libertate probanda* (alter. *monstravit*). V čase Glanvilla a možno ešte začiatkom 13. storočia mohol byť tento writ použitý aj samostatne na začatie konania, no neskoršie zbierky mu priznávajú povahu len procesnej námietky voči *writ de nativo habendo*.³² Nepatril medzi klasické pôvodné writy (*original writs*) a je často kvôli svojej procesnej povahe označovaný za medzitýmný writ (*interlocutory writ*). Jeho procesná funkcia bola dvojaká – po zložení zábezpeky domnelým poddaným došlo jeho uplatnením k devolúcii sporu na kráľovský súd a zároveň na súde grófstva prerušil konanie a založil prekážku litispencie. Writ znel:

*Rex vicecomiti S. salutatem. Monstravit nobis B. quod cum ipse liber homo sit et paratus libertatem suam probare, A. clamans eum nativum suum vexat eum injuste. Et ideo tibi praecipimus quod si praedictus B. fecerit te securum³³ de libertate sua probanda, tunc ponas loquelam illam coram justiciariis nostris ad primam assisam cum in partes illas venerint quia hujusmodi probatio non pertinet ad te capienda. Et interim idem B. pacem inde habere facias. Et dic praedicto A. quod sit ibi loquelam suam versus praedictum B. inde perfecturus si voluerit. Et habeas ibi hoc breve.*³⁴

[Kráľ pozdravuje šerifa z S. B. nám preukázal, že keďže je slobodným mužom a je pripravený dokázať svoju slobodu, A. ktorý ho žaluje ako poddaného ho nespravodlivo obťažuje. Preto ti prikazujeme, ak spomínaný B. ti zabezpečí dôkaz svojej slobody, predlož túto žalobu pred našich sudcov na prvom zasadaní, keď prídu do tých končín, lebo dôkaz takejto povahy neprináleží tebe na vykonanie. A medzičasom zabezpeč spomínanému B. pokoj v tejto veci a povedz spomínanému A., že môže tam byť prítomný, ak chce, aby ďalej viedol žalobu proti spomínanému B. A maj tento writ.]

Writ prikazoval šerifovi (1) aby sa zdržal zásahov proti domnelému poddanému, (2) aby oboznámil pána s časom a miestom pojednávania a (3) aby uskutočnil iniciačné procesné úkony pred kráľom a jeho sudcami v predpísaný deň. Až do skončenia sporu bol poddaný „v držbe slobody“ (*in seisin of liberty*). Ak však pán nechcel čakať, kým poddaný vznesie *monstravit*, mohol devolučný a litispendenčný účinok dosiahnuť sám cez tzv. *pone* na writ

de native habendo (*pone de nativis*). Rozdiel medzi writmi *monstravit* a *pone* sa zdá byť v tom, že pokiaľ *pone* mohol presunúť spor pred vyššie stále kráľovské súde, *monstravit* mohol spor presunúť jedine pred putujúcich sudcov. Ak žalovaný poddaný a zároveň aj pán vznesli *monstravit* a *pone*, rozhodovala prednosť v čase. *Pone de nativis* znel:

Rex vicecomiti salutem. Pone ad petitionem petentis coram iusticiariis nostris apud Westmonasterium loquelam que est in comitatu tuo per breve nostrum inter A. et B., quem idem A. clamat in natiuum suum. Et summoneas per bonos sumonitores prefatum B. quod tunc sit ibi prefato A. responsurus. Et habeas ibi summonitores et hoc breve. Teste etc.

[Kráľ pozdravuje šerifa. Presuň na požiadanie žalobcu pred našich sudcov vo Westminsteri spor, ktorý prebieha na základe nášho writu v tvojom súde grófstva medzi A. a B., ktorého A. požaduje ako svojho poddaného. A predvolaj B. riadnymi oznamovateľmi, aby tam bol a čelil A. a maj tam oznamovateľov a tento writ. Svedkovia atď.]

Rovnaký efekt má aj špeciálne znenie writu v prípade, že sa poddaný nachádza na kráľovskom dominikále. Poddaný, ktorý sa zdržiaval rok a deň na kráľovskom dominikále fakticky vydržal svoju slobodu, lebo mu vznikla osobitná procesná námietka proti writ *de nativo habendo*. Ak sa však zdržiaval na kráľovskom dominikále kratšie, pán nemohol použiť writ *de nativo habendo* vo svojej štandardnej formulácii (lebo obsahovala klauzulu *nisi sint in dominico nostro*), ale špeciálny writ, ktorý znel:

Rex vicecomiti salutatem. Praecipimus tibi quod nisi B., quem A. clamat in natiuum suum in comitatu tuo per breve nostrum, manserit in dominico nostro per unum annum et unum diem sine calumpnia, non remaneat loquela illa in comitatu tuo eo quod manserit in dominico nostro per minus temporis quam per unum annum et unum diem. Teste etc.

[Kráľ pozdravuje šerifa. Prikazujeme ti, pokiaľ B., ktorého A. požaduje ako svojho poddaného na základe nášho writu v tvojom súde grófstva, nepobýval na našom dominikále rok a deň bez namietania, aby spor nezostal v tvojom súde grófstva, keďže pobýval na našom dominikále kratšiu dobu ako deň a rok. Svedkovia atď.]

Uplatnením tohto writu bola prerušená vydržacia lehota na vydržanie slobody. Fitzherbert však uvádza, že sa zdá, že pán musel tento writ opätovne podávať každý rok a deň, počas ktorých sa poddaný zdržiaval na kráľovskom dominikále.³⁵ Ak poddaný kráľovský dominikál opustil, pán ho samozrejme mohol žiadať cez štandardný writ *de nativo habendo*. Zhoršené procesné postavenie pána (resp. privilegované postavenie poddaného) sa prejavuje v tom, že ako zbierka Fleta³⁶ tak Fitzherbert nám zhodne uvádzajú, že cez jeden writ *de nativo habendo* môžu byť požadovaný najviac dvaja poddaný (*non debent poni nisi duo nativi ad plus*), ale ľubovoľné množstvo poddaných môže byť uvedené v *monstravite* (*possunt poni quotquot voluerit inpetrator*).³⁷ Zbierka Fleta ako dôvod explicitne uvádza, že sloboda je uprednostňovaná (*in favorem libertatis*) a poddanstvo je protivné (... *in odium servitutis*).³⁸

V neskoršom období stratil *monstravit* na význame, keďže systém putujúcich sudcov začal postupne upadať a z tohto writu sa stal len prostriedok obštrukcie konania.³⁹ Zákon z obdobia vlády Eduarda III. v roku 1351⁴⁰ povolil pánovi, aby sa zmocnil poddaného a tvrdil poddanstvo aj keď poddaný vznesol *monstravit*, čo bolo judikovatelné vyššími

súdmi (*in banco*) alebo putujúcimi sudcami (*in eyre*).⁴¹ Táto zmena súvisela s negatívnym demografickým vývojom, keď v dôsledku poklesu počtu obyvateľov došlo k nárastu ceny práce. Okrem obmedzenia možnosti poddaných byť v držbe slobody až do doby vynesenia rozsudku na základe monstravitu, bol v roku 1351 prijatý aj oveľa známejší zákon o námezdnnej pracovnej sile (*Statute of Labourers*), ktorý ustanovoval hornú hranicu výšky miezd, ktorá mohla byť vyplácaná voľnej (slobodnej) pracovnej sile. Tieto opatrenia však boli len dočasného charakteru a nezvrátili celkový trend oslobodzovania poddaných, o čom svedčí vývoj dokazovania v procese, ktorý sa začal na základe jedného z týchto writov pred kráľovskými súdmi.

4. Alokácia dôkazného bremena v konaní začatého cez writ de nativo habendo

Rímsky spor o slobodu otroka jasne ukazuje, aká dôležitá je primárna alokácia dôkazného bremena. Dôkazné bremeno zaťažovalo toho, kto nejakú okolnosť tvrdil, nie toho, kto ju popieral (*ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*).⁴² V prípade žaloby *ex servitute in libertatem* mal dôkazné bremeno slobody *adsertor* ako žalobca a procesný zástupca otroka, o ktorého slobodu išlo, a naopak v prípade žaloby *ex libertate in servitute* mal dôkazné bremeno tvrdenia, že domnelý otrok je naozaj otrokom osoba, ktorá tvrdila vlastníctvo otroka. Takáto alokácia dôkazného bremena bola často spôsobilá rozhodnúť celý spor a preto bolo veľmi dôležité určiť, ktorá zo strán bude žalobcom a ktorá žalovaným. Kritériom pre toto určenie v antickom rímskom bola skutočnosť, či bol otrok *sine dolo malo* fakticky slobodný alebo nie, čo v prípade sporu skúmal prétor v osobitnom prejudiciálnom konaní.

Vo feudálnom Anglicku zbierka Glanville tvrdí, že dôkazné bremeno spočíva vždy na strane, ktorá tvrdí, že je slobodná.⁴³ Takto nastavené dôkazné bremeno je jasne v neprospech domnelého poddaného, ktorý bez ohľadu na svoj faktický stav musí dokázať svoju slobodu. V neskoršej zbierke Bracton už vidíme jasný posun, ktorý snáď pod vplyvom *ius commune* tvrdí, že ťarcha dokazovania bude závisieť od toho, či sa osoba poddaného pred zbehnutím nachádzala v moci (*potestas*), alebo mimo moci svojho pána. Poddaní sa nachádzali v moci pána pokiaľ žili v poddanskej usadlosti na jeho panstve (doslovne vstávajúc a líhajúc, z lat. *levantes et cubantes*, angl. *levant and couchant*) bez ohľadu na to, či mali pôdu alebo nie.⁴⁴ Obdobne ako v prípade zvierat v rímskom práve, moc pána nad poddaným nezanikala samotným faktom, že poddaný opustil panstvo, pokiaľ poddaný nestratil zvyk vracat' sa späť (*cum consuetudinem revertendi habere*). Samotný Bracton implicitne priznáva, že môže byť problémom určiť, či osoba, ktorá sa nachádza mimo panstva je utečeným poddaným alebo poddaným pod mocou svojho pána. Ako dôkaz toho, že takéto osoby (cestujúci, obchodníci, vojaci) uznávajú svoje poddanstvo, sa považuje platba osobitnej dávky *chevage* (*chevagium*) v určitých časoch (*certis temporibus chevagium solverint*).⁴⁵ Zbierka Britton⁴⁶ uvádza, že na to, aby pán mal poddaného vo svojej držbe nemusí mať v držbe jeho telo, ale len jeho služby – má právo požadovať dávky viažuce sa k poddanským pozemkom a od tých, ktorí nemajú žiaden pozemok v detencii (napr. preto, lebo sa nachádzajú so súhlasom pána na inom panstve), požadovať symbolické plnenie vo forme *chevage* alebo jednodennej práce v priebehu roka počas žatvy.⁴⁷ Skutočne záznamy z vrchnostenských súdov (*manorial courts*) nám potvrdzujú, že páni si tieto práva uplatňovali. Z panstva Tooting v grófstve Surrey máme doložený záznam, že aj keď poddaný žije

v Londýne, zaväzuje sa vždy žalovať so svojou občinou (doslova *decennam suam*, angl. *tithing*, čo bola desatina stotiny ako správnej jednotky) a že nebude nikdy požadovať slobodu v rozpore s vôľou pána (*nullam libertatem contra voluntatem domini in nullo tempore vendicabit*).⁴⁸ Záznam z panstva opáta z Ramsey zase prikazuje zmocniť sa poddaného nachádzajúceho sa v inej dedine, hneď ako vstúpi naspäť na panstvo a inému poddanému ukladá povinnosť zaplatiť dávku *merchet*.⁴⁹ Odmietnutie zaplatenia čo i len symbolickej dávky *chevage* znamenalo popretie moci pána a takéto poddaní sa stávajú utečencami (*fugitivi*).

Útekom poddaného z panstva nezaničí okamžite moc pána nad poddaným. Pán mal totiž právom dovolenú možnosť svojpomoci – mohol štyri dni od úteku poddaného ho prenasledovať a násilne ho doviesť naspäť na panstvo ku ktorému prislúcha a nikto mu v tom nemohol pod zámienkou slobody či privilégia (*ratione alicuius libertatis vel privilegii*) brániť. Bracton uvádza, že je to tak preto, lebo nikto nestráca vlastníctvo (správne držbu) poddaného až do momentu jeho straty nedbanlivosťou (*per negligentiam*) alebo násilným a protiprávnym odporom, ktorý ten, čo prenasleduje, nevie prekonať (*vel per violentiam et iniustam resistantiam, et cui ille qui persequitur resistere non possit*).⁵⁰ Po tomto momente pán stráca svoju moc nad poddaným a nesmie ju obnoviť svojpomocne, t.j. musí sa obrátiť na nadriadeného (*ad superiorem recurrere*). V priebehu sporu až do vynesenia rozsudku bol aj majetok poddaného mimo moci pána – Bracton výslovne tvrdí, že pán nesmie počas sporu a pred vynesením rozsudku siahnuť na majetok domnelého poddaného, keďže podľa Bractona veci sú príslušenstvom tela poddaného a nikto nemôže požadovať vydanie príslušenstva veci skôr ako samotnú vec (... *quia non poterit quis habere pertinentias antequam habuerit id ad quod res pertinebit*), čo vyplýva aj zo samotného *writ de nativo habendo*.⁵¹ V prípade porušenia tohto pravidla má domnelý poddaný osobitnú námietku zbavenia držby, čo znemožní pánovi dosiahnuť v spore priaznivé rozhodnutie.⁵² Pokiaľ je poddaný mimo moci svojho pána, tento nemôže ani vzniesť námietku poddanstva v akomkoľvek inom právnom spore, až kým poddaný nie je navrátený do jeho moci. V prípade writu *monstravit* sa však zdá, že dôkazné bremeno bolo uložené inak. Zbierka Britton nám tvrdí, že v takomto prípade poddaný ako aktívne legitimovaný z writu má povinnosť dokázať slobodu, ktorú bude odvodzovať z jedného z hmotnoprávných dôvodov nadobudnutia slobody.⁵³

5. Otvorenie pojednávania v konaní začatého cez writ de nativo habendo

Samotné konanie začalo postúpením sporu, ktorý začal cez writ *de nativo habendo*, šerifom príslušnému kráľovskému súdu na základe writov *monstravit* alebo *pone de nativis*. Obidve strany boli predvolané aby sa v určitý deň dostavili pred súd. Nedostavenie sa niektorej z procesných strán na súdne konanie pred kráľovských sudcov (*nonsuit*) spôsobilo vynesenie kontumačného rozsudku – ak sa nedostavil pán, domnelý poddaný sa stal slobodným, v opačnom prípade bol poddaný potvrdený v tomto stave a kontumačný rozsudok založil prekážku *res iudicata* znemožňujúcu poddanému kedykoľvek v budúcnosti iniciovať spor o svojom stave.⁵⁴

Ak sa strany alebo ich zástupcovia dostavili pred súd, konanie začalo tým, že pán ako žalobca predniesol žalobu. O presnej forme prednesenej žaloby pred súdom existujú pochybnosti. Zbierka Britton uvádza, že prednesenie žaloby pánom bolo v tzv. všeobecnej forme:

*Ceo vous moustre Johan, qi cy est, qe Piers, qi illucs est, a tort ly defut, et pur ceo a tort, qe il est soen vileyn et de sa terre fuy puis le terme ..., et de qi il fu seysi, sicum de soen vileyn jekes a tel an, qe il ly defuy.*⁵⁵

[Ján, (žalujúci pán) ktorý je tu, vyhlasuje pred vami, že Peter, (žalovaný poddaný), ktorý sa nachádza tam, protiprávne od neho utiekol a preto protiprávne, lebo je jeho poddaným, ktorý utiekol z jeho pôdy v dobe ... a ktorého mal v držbe ako svojho poddaného až do toho roku, kedy od neho utiekol.]

Následne sa má podľa Brittona prednesená žaloba preskúmať či osoby predvedené žalobcom tvrdia, že sú poddanými žalobcu,⁵⁶ či žalovaný poddaný sa kedykoľvek nachádzal na pôde žalobcu a akým spôsobom ho mal žalobca v držbe. Ak sa tieto skutočnosti nepotvrdili, žaloba bola zamietnutá. Ak sa tieto skutočnosti potvrdili, tak žalovaný poddaný odpovedal nasledovne:

Tort et force defend Peres, qi ci est, et la fute de la terre Johan et la nayfté defendera ou et quant devera.

[Peter (žalovaný poddaný), ktorý je tu, obraňuje protiprávnosť a násilie a útek z pôdy Jána (žalujúceho pána) a poddanstvo a bude to rovnako obhajovať kde a kedy bude potrebné.]⁵⁷

Žalovaný poddaný mal potom možnosť vzniesť námietky týkajúce sa sudcu, osoby žalobcu, vlastnej osoby, writu pokiaľ sú v ňom chyby, prednesenej žaloby, pokiaľ sú v nej chyby, nejaká náležitosť chýba alebo bola nedovolené zmenená a nakoniec voči samotnej žalobe.⁵⁸ Námietky poddaného, ktoré nie sú výslovne procesného charakteru alebo netvrdia premlčanie nároku, smerovali k dôkazu, že mu svedčí jeden z hmotnoprávných dôvodov oslobodenia. Tieto boli okrem manumisie alebo kúpy osoby poddaného (peniazmi poddaného) za účelom manumisie treťou osobou⁵⁹ aj pobyt v privilegovanom meste počas roka a dňa (ktorý je Glanvillom podmienený prijatím do mestského spoločenstva alebo cechu ako mešťana,⁶⁰ ale podľa neskoršieho Bractona len pobytom v meste bez toho, aby pán vzniesol žalobu),⁶¹ vykonanie právnych úkonov nezlučiteľných s poddanským stavom,⁶² príslušnosť k rytierskemu alebo duchovnému stavu,⁶³ uzavretie manželstva s určitými osobami⁶⁴ alebo v prípade neveriacich prijatím kresťanstva.⁶⁵

Problematickosť postupu opísaného v zbierke Britton je v tom, že je v rozpore s dochovanými súdnymi záznamami. Britton explicitne tvrdí, že v prednesení žaloby nemá byť vôbec spomenutý právny dôvod vzniku poddanstva (napr. na základe narodenia alebo odkazom na inú právnu skutočnosť majúcu za následok vznik poddanstva), lebo v takomto prípade by bol rozpor prednesenia žaloby a znenia writu. Ak by žalobca podľa Brittona predsa takto predniesol žalobu, mohol by poddaný rovnako ako v konaní cez *writ of right* (vecnoprávna žaloba na vydanie pôdy a realizáciu niektorých právnych nárokov spojených s pôdou) požadovať nariadenie súdneho súboja (*battle*, resp. *wager of law*) alebo ustanovenie tzv. veľkej poroty (*grand assize*), ktoré by spor meritórne rozhodli.⁶⁶ O tom, ako má však žalobca postupovať v prípade, že žalovaného poddaného nikdy nemal v držbe (ale mal ho v držbe napríklad predok žalobcu), Britton mlčí. Dochované zdroje nám preto dávajú iný obraz o podobe prednesenej žaloby. Zbierky *Brevia Placitata* a *Casus Placitorum*⁶⁷ neobsahujú prednesenie žaloby vo všeobecnej, ale v špeciálnej forme, ktorá bola

očividne prípustná na súde.⁶⁸ V prípade zaznamenanom v *Casus Placitorum* prednesená žaloba okrem úvodu, ktorý je podobný forme uvedenej v zbierke Britton a v ktorom je uvedené, že poddaný klamlivo tvrdí, že nie je jeho poddaným, lebo žalobca ho môže predať alebo darovať ako kravu alebo vola (*vendre e a doner cum boef e vache*) a ľubovoľne mu ukladať peňažné dávky (*tailer haut e bas a sa volente*), obsahuje nasledovné:

*Dont un, son ancestre, William par non, fu vestu e seysi en son demeine cum de fe e de drait de B., pere cesti J., en tens de pes stc., lesplez enprist cum en talliage haut e bas a sa volente, e fesant rechat de sa char e de son sanc etc., dont atort dedist stre son neif e son futif a son damage de .lx. souz;*⁶⁹ *si il vot dedire, veez, ci suite bone, A.B., ses cosins de meimes ceo ceppe qui se conoissent estre ses neifs.*⁷⁰

[Lebo jeho (žalobcov) predok, jeden William menom, mal v držbe na jeho panstve ako majetok a právo B., otca tohto J., v čase mieru atď., (ako aj) vybrať výnosy z ľubovoľne určených peňažných dávok a vykupoval jeho telo a jeho krv atď., preto neprávom popiera, že nie je jeho poddaným a jeho utečencom k jeho škode 60 šilingov; ak si to želá poprieť, mám tu dobrú žalobu (dôkaz), A. (a) B., jeho bratrancov z rovnakého rodu, ktorý uznávajú seba za jeho poddaných].

Táto forma prednesenia žaloby bola pravdepodobne bežnejšia už v čase spísania zbierky Britton.⁷¹ Žalobca takto postupoval, ak sa nemohol oprieť o skoršie súdne rozhodnutie, v ktorom súd rozhodol, že on alebo jeho predok mal v držbe žalovaného alebo jeho predka ako poddaného. Skoršie uznanie poddanského stavu v inom konaní malo prejudiciálny účinok v konaní iniciovanom cez *writ de nativo habendo*, no Bracton uvádza, že pokiaľ sa vyskytnú pochybnosti o tomto akte, prezumpcia ide vždy v prospech slobody.⁷² V prípade, že takýmto rozhodnutím nedisponoval, musel ako dôkaz svojho tvrdenia predviesť príbuzných žalovaného poddaného, ktorý pred súdom potvrdil, že sú poddanými žalobcu. Fitzherbert uvádza, že pri *writ de nativo habendo* treba predviesť aspoň dve osoby, ktoré sú z poddaného krvi.⁷³ Práve táto forma dôkazu sa ukázala byť v neskoršom vývoji zásadná – neschopnosť jednej zo strán, vo väčšine prípadov však žalujúceho pána, predviesť príbuzných žalovaného malo za následok neunesenie dôkazného bremena a prehru v spore. Fitzherbert uvádza, že žalujúci pán nemusí predviesť príbuzných len v prípade, že spor bol cez *pone de nativis* presunutý na kráľovský súd a žalovaný poddaný sa prizná pred súdom, že je poddaným.⁷⁴ Presné vymedzenie okruhu osôb na základe pokrvných línií malo preto kľúčový procesný význam.

6. Vykonanie dôkazu príbuzenstva v konaní začatého cez writ de nativo habendo a úpadok konania

Kvôli tomu, že v konaní bol až na výnimočné situácie predpísaný formálny dôkaz – predvedenie príbuzných osoby, ktorej status je sporný, bolo kľúčové vymedzenie, aké okruhy osôb sú navzájom príbuzné. Právny účinok uzavretia manželstva bol rozličný pre mužov a ženy. Glanville (v neskoršej interpretácii Littletona) sa v tomto smere obmedzuje na tvrdenie, že ak slobodný muž si zoberie za manželku poddanú ženu, ktorá v poddanom stave aj fakticky žije, bude počas života svojej manželky pokladaný za poddaného. Podľa neskorších zbierok však v tomto prípade nie muž nasledoval stav svojej ženy, ale žena nasledovala stav svojho manžela. Je to tak preto, lebo manžel a manželka vytvárali podľa

anglického práva jednu osobu a preto by mali byť aj rovnakého osobného stavu. Manžel je podľa Fitzherberta navždy slobodným bez žiadneho právneho obmedzenia, následkom čoho má byť aj manželka v rovnakom stave ako manžel. Smrť slobodného manžela je v neskorších zbierkach v rozpore s Glanvillom tiež právne irelevantnou pre stav manželky – keď totiž už bola raz zbavená bremena poddanstva, nemôže upadnúť naspäť do poddanstva inak ako svojím vlastným úkonom ako napr. rozvodom alebo vyhlásením pred súdom, že je poddaná.⁷⁵ V opačnom prípade, t.j. v prípade manželstva slobodnej ženy a poddaného muža ostala žena podľa Fitzherberta

zachovaná v slobodnom stave a nesledovala stav svojho manžela.⁷⁶

Deti nasledovali v čase Glanvilla stav svojej matky, čo autor pravdepodobne prebral z rímskoprávnej úpravy postavenia otrokov, ktorí nemohli nasledovať stav svojich otcov z dôvodu nespôsobilosti vstúpiť do manželstva.⁷⁷ Neskôr píšuci Bracton už od fikcie, že manželstvo poddaných ako kvázi-otrokov je pre ich potomstvo bez právneho významu upúšťa a diferencuje postavenie dieťaťa na základe charakteru zväzku v ktorom sa narodilo. Podľa Bractona sa dieťa môže nazývať slobodné a slobodne narodené (*liber vero et ingenuus*) ak je v momente narodenia slobodné. Takéto dieťa sa narodilo:

1. zo zväzku⁷⁸ dvoch slobodných a slobodne narodených osôb (*ex duobus liberis et ingenuis*),
2. zo zväzku oslobodeného muža a oslobodenej ženy (*ex duobus libertinis*), teda osôb, ktoré boli manumitované z právne uznaného poddanstva (*qui ex iusta servitute manumissi sunt*),
3. zo zväzku slobodne narodenej osoby a osoby, ktorá získala slobodu manumisiou (*ex ingenuo et altero libertino*),
4. zo zväzku neslobodnej matky a slobodného otca (*ex matre ancilla et patre libero*) za podmienky, že sa dieťa narodilo mimo poddanskej usadlosti (*extra villenagium*), v slobodnej posteli (*in libero toro*) a v rámci manželstva (*ex matrimonium*),⁷⁹
5. zo zväzku slobodnej matky a neslobodného otca (*ex matre libera et servo*) pokiaľ sa dieťa narodilo mimo manželstva (*extra matrimonium*). V tomto prípade obdobne ako v rímskom práve postačí, ak matka bola slobodná v momente splodenia (*vel tempore illo quo concepit*), narodenia (*vel tempore quo parit*) alebo v dobe medzi splodením a narodením (*vel saltem in medio illorum temporum*). Bracton doslovne preberá zdôvodnenie z justiniánskych Inštitúcií a Digest, že nešťastie matky nemá škodiť dieťaťu v materskom lone (*non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est*).⁸⁰

Predpísanou formou vykonania dôkazu bolo predvolanie najbližších príbuzných pred súd, s ktorými mala osoba, o ktorej stav ide, spoločného predka. V prípade, že sa preukázalo, že príbuzní boli slobodní, bola aj osoba, o ktorej stav ide, vyhlásená za slobodnú. V prípade, že sloboda predvolaných osôb bola popretá, vznikli pochybnosti o ich stave alebo pán predvolal svedkov v rovnakom príbuzenskom stupni ako osoby predvedené druhou stranou, ktoré tvrdili, že sú jeho/jej poddanými, posúdenie prípadu záviselo od miestnej poroty. Zbierka Fleta napísaná na konci 13. storočia a z ktorej textu je už zrejmé, že inklinuje v prospech slobody, uvádza viaceré námietky, ktoré žalovaný poddaný mohol použiť, ak žalujúci pán predviedol príbuzných žalovaného poddaného. Ak žalujúci pán predviedol príbuzných z matkinej strany domnelého poddaného, mohol namietkať, že odvodzuje svoju slobodu z otcovej strany (*ex parte matris et non ex parte patris, ex cuius parte ipse clamat*

ipsum esse liberum). Ak bol žalovaným poddaným muž a pán predviedol ako príbuzných ženy, mohol poddaný žiadať o vylúčenie takéhoto dôkazu z dôvodu, že ženy by nemali byť pripustené svedčiť o stave muža (*mulieres ducant ad probationem status hominis admitti non debent*).

Poddaný samozrejme mohol uskutočniť afirmatívnu obranu v spore – mohol tvrdiť, že všetci jeho predkovia boli uznaní za slobodných a je pripravený toto dokázať (... *quod omnes antecessores sui per recognitionem fuerunt liberi et hoc paratus est verificare*), alebo že bol úspešný z petitórneho sporu o držbu pozemku proti svojmu pánovi (cez writ *of novel disseisin*), čo bolo možné len v prípade, že pán v tomto spore neuplatnil výhradu poddanstva.⁸¹ Na rozdiel od iných procesov začatých pred kráľovskými súdmi na základe writov, žalovaný poddaný mal privilegium alternatívnej odpovede – mohol uviesť aj viacero dôvodov, ktoré svedčili proti jeho poddanstvu a vyvrátenie jedného z nich ešte neznamenal automatický neúspech v spore.⁸²

Pomerne špecifický a *prima facie* marginálny prípad, že poddaný bol nemanželským dieťaťom nadobudol v neskoršom vývoji mimoriadny význam a urobil konanie cez writ *de nativo habendo* obsolentným. Skutočnosť, že poddaný bol nemanželským dieťaťom v rannom období nemala pre priebeh konania zásadný význam – Glanville tvrdil, že dieťa nasleduje stav svojej matky (a skutočnosť, či existuje manželstvo bola teda právne irelevantná), na čom v prípade nemanželských detí nezmenil nič ani Bracton. Dieťa neslobodnej matky nasledovalo stav svojho slobodného otca, len ak sa narodilo v manželstve, lebo mimo manželstva vždy nasledovalo stav svojej matky. Od 14. storočia však sledujeme vznik novej línie právnej argumentácie, ktorá sa pomaly presadila aj v judikatúre. Na základe novej koncepcie bol osobný stav daný do analógie s majetkom. Keďže nemanželské dieťa nebolo dedičom majetku ani jedného zo svojich rodičov, nemohlo zdediť po nich ani osobný stav.⁸³

Z procesného hľadiska sa táto koncepcia uplatnila tak, že poddaný tvrdil, že buď on alebo niektorý z jeho mužských predkov bol nemanželským synom. Keďže nemanželský syn je *filius nullius*, súd nevedel posúdiť osobný stav otca a nebolo možné uplatniť prezumpciu, že otec bol poddaným,⁸⁴ čo máme doložené prípadom z čias vlády Eduarda II. (1307–1327).⁸⁵ Obdobným prípadom bola situácia, keď otcom žalovaného poddaného bol pre miestnu komunitu neznámy muž, ktorý sa usadil na pôde a ktorého stav bol miestnej komunite neznámy. V takomto prípade súdy odmietli nepodložené špekulácie o osobnom stave takéhoto muža a zakotvili prezumpciu slobody.⁸⁶ Synergický efekt prezumpciám v prospech slobody pri neznámom otcovi dala participácia poroty, ktorej úlohou bolo vyhodnocovanie faktických otázok nastolených v konaní (posudzovanie právnych otázok bolo vyhradené súdu). Posudzovanie osobného stavu predvedených osôb ako aj možné dôkazy o poddanstve žalovanej osoby vyhodnocovali porotcovia z miesta podľa posledného pobytu žalovaného poddaného a nie z miesta, odkiaľ poddaný ušiel, teda z panstva jeho pána. Táto situácia znevýhodňovala žalujúceho pána, keďže porotcovia z novej lokality pobytu žalovaného mali často len veľmi obmedzené vedomosti o jeho osobnom stave predtým ako sa usadil na novom mieste.⁸⁷

Problémy, ktoré mal žalujúci pán pri dokazovaní, názorne ilustrujú niektoré hypotetické, ale aj reálne prípady zo súkromných zbierok a z *year books*. V zbierke *Brevia Placitata* máme doložený prípad z roku 1279, keď žalujúci pán neuniesol dôkazné bremeno, aj keď predviedol jedného muža a dve ženy, ktorí boli príbuzní žalovaného a ktoré dosvedčili

svoje poddanstvo. Zbierka Britton nám dáva hypotetický prípad, v ktorom žalobca začína konanie na súde predvedením troch mužov a piatich žien. Britton dodáva, že pokiaľ sa žalovanému podarí preukázať, že jeden z mužov je nemanželským synom (*engendré hors de matrimonie de fraunche femme*) a druhý je synom poddanej ženy a slobodného muža zrodenom v manželstve (*fust engendré de fraunc homme en matrimonie tut fu sa mere naye*), vyvrátil žalobu, lebo zostávajúci muž nepostačuje na vykonanie dôkazu.⁸⁸ Obdobný skutočný prípad máme zaznamenaný v *year book* z roku 1312. Žalujúci pán predviedol ako svedkov šesť mužských príbuzných žalovaného, aby preukázal jeho poddanstvo. Traja príbuzní boli namietaní z dôvodu, že ich matka, teta žalovaného, sa vydala za slobodného muža; syn prvostupňového bratranca bol namietaný, lebo jeho otec bol nemanželským dieťaťom; ďalší prvostupňový bratranec bol namietaný z dôvodu, že jeho otec žije a preto mal svedčiť on. Zostávajúci synovec nepostačoval na vykonanie dokazovania, keďže sa vyžadovali výpovede aspoň dvoch svedkov.⁸⁹

V roku 1304 žalujúci pán požadoval vydanie 3 poddaných, ktorých mal pred ich útekou v držbe. V prednesení žaloby pred súdom vyhlásil, že je pripravený svoje tvrdenie dokázať predvedením príbuzných žalovaného, no neurčil, o ktoré osoby ide. Keď sa žalovaní poddaní domáhali, aby ich uviedol, žalobca vzniesol námietku, že oni sa nemohli svojím útekou dostať *in statu libertatis* a preniesť dôkazné bremeno na neho. Žalovaní replikovali, že nie sú povinní odpovedať bez spresnenia príbuzných osôb, ktoré majú byť predvedené (*sine rationabili secta, ut de sanguine*). Žalobca na to kontrareplikoval, že keby niekto mal sto poddaných a všetci mu naraz utečú tak, že pánovi neostanú v držbe žiadny (*ita quod cum domino non remanserit aliquis de sanguine*), nemohol by úspešne žiadať o vydanie žiadneho z nich. Napriek tomu, že tento argument bol pravdivým, súd položil žalobcovi otázku, či má v držbe vôbec nejaké pokrvene spríbuznené osoby žalovaných poddaných. Keďže žalobca mal v moci len ich otca, ktorého navyše nepredviedol, poddaní boli oslobodení.⁹⁰

Konanie cez *writ de nativo habendo* sa stalo čisto kolúznym potom, keď sa dôkaz nemanželského pôvodu (*proof of bastardy*) stal právnou fikciou v 15. a 16. storočí. Pôvodne úzko koncipovaná procesná námietka nemanželského pôvodu sa začala hromadne používať, čo súviselo s formou preukázania nemanželského pôvodu. Keďže ako pri všetkých rodinných, manželských a pri väčšine dedičských záležitostiach bola založená vecná príslušnosť kánonických súdov (*Court Christian, Court Ecclesiastical*), aj potvrdenie o tom, či nejaká osoba bola nemanželská alebo nie bolo vydávané týmito súdmi. Predloženie tohto potvrdenia na kráľovskom súde bolo riadnym vykonaním dôkazu a kráľovský súd už neskúmal materiálnu pravdu tvrdenia poddaného. V 15. a 16. storočí niektoré kánonické súdy vydávali tieto potvrdenia bez skúmania na požiadanie žalovaného poddaného. Navyše pokiaľ niektoré kánonické súdy boli prísnejšie, poddaný mohol tvrdiť, že sa narodil v inej diecéze a preto bol miestne príslušný iný kánonický súd, čo sa taktiež stalo právnou fikciou, lebo toto tvrdenie nemohlo byť predmetom skúmania.

V tomto období mal spor, pokiaľ bol začatý, len kolúznu povahu, lebo skutočný spor medzi pánom a poddaným neexistoval. Namiesto manumisie poddaného za nejakú finančnú odmenu, ktorá by bola potvrdená len súkromnoprávnou manumitnou listinou, bolo z hľadiska právnej istoty optimálnejšie, aby oslobodenie sa udialo vo forme rozsudku súdu, ktoré sa zaznamenávali vo verejnom registri (*plea rolls*). Strany preto zastierali manumisiu ako skutočný právny úkon a predstierali spor, v ktorom samozrejme prostredníctvom dôka-

zu nemanželského pôvodu poddaný vždy vyhral. Od 15. storočia prestali poddaní tvoriť sociálne identifikovateľnú skupinu obyvateľstva, čo završila generálna manumisia poddaných na kráľovských panstvách v 70. rokoch 16. storočia.⁹¹ Konania cez *writ de nativo habendo* úplne ustali na začiatku 17. storočia, kedy osobné poddanstvo de facto vymrelo.⁹²

7. Statusový spor v konaniach začatých cez iné writy

Zásadnou nevýhodou konania začatého cez *writ de native habendo* bola skutočnosť, že aktívna legitímácia k podaniu *writ de nativo habendo* svedčila jedine pánovi. Je pravda, že poddaný mohol spor presunúť na kráľovský súd cez *monstravit*, z ktorého bol naopak on aktívne legitimovaný, tento writ však nemal samostatnú existenciu a mohol byť uplatnený jedine v prípade, keď už pán začal konanie cez *writ de nativo habendo*. Pán, ktorý sa rozhodol neuplatniť *writ de native habendo* tak mohol umiestniť osoby domnelých poddaných, ktorý často už nevedeli, či sú poddanými alebo nie, do právnej neistoty ohľadom ich osobného stavu. Poddaní preto začali hľadať procesné prostriedky ktorými by mohli sami iniciovať spor o ich slobodu proti váhajúcemu pánovi.

Situácia bola procesne ľahšia, keď pán fyzicky zadržal poddaného, ktorému v tomto prípade svedčila aktívna legitímácia z *writ de homine replegiando*. Tento writ bol najstarším prostriedkom chrániacim osobu pred neoprávneným zadržaním, ktorý máme v súdnych záznamoch (*pipe rolls*) doložený už v polovici 12. storočia. Jeho všeobecná forma podľa *Registrum brevium* znela:

Rex vicecomiti L. salutem. Praecipimus tibi quod juste & sine dilation repleg' facias A.B.&C. quos tu ipse cepisti & captostenes ut dicitur: vel quos D.&E. ceperut & captos tenet ut dicitur: nisi capti sunt per speciale preceptu nostru, vel capitalis justitiarrii nostri, vel pro morte hominis, vel pro foresta nostra vel pro aliquo alio recto, quare sedm' const. Angliae nosint replegiabiles: ne amplius inde clamorem audiamus por defectu justitiae. T.&c.

[Kráľ zdraví šerifa z L. Prikazujeme ti, aby si spravodlivo a bez odkladu zabezpečil vydanie A., B. a C., ktorých si zobral a ponechal si ako sa hovorí, alebo ktorých D. a E. si zobrali a ponechali ako sa hovorí, iba ak boli zobratí našim osobitným rozkazom, alebo rozkazom nášho najvyššieho sudcu, alebo za smrť muža, alebo pre náš les, alebo pre akékoľvek iné právo z ktorého nemôžu byť vydaní podľa obyčajú Anglicka. A nechceme počuť v tejto veci ďalšie sťažnosti pre odopretie spravodlivosti. Svedkovia atď.]⁹³

Ako vyplýva zo znenia writu, aktívne legitimovaní boli dvaja alebo traja muži, ktorí boli protiprávne obmedzení v slobode pohybu. Osobitný postup predpokladal writ v prípade, že osoba bola zadržovaná z titulu poddanstva (... *clamando jus nativitatis & servitutis in persona*) a zadržiatel' odmietol z tohto dôvodu vydať šerifovi na svojom panstve takúto osobu. V tomto prípade writ prikazoval šerifovi, aby zabezpečil od poddaného záruku, že sa na súdne konanie v určený deň dostaví. Fitzherbert dodáva, že nemusí dávať záruky, že vráti veci, ak bude judikované, že bol skutočne poddaným, ale musí dať záruky, že vydá v takomto prípade svoje telo žalovanému.⁹⁴ Ak ich dostal, mal byť poddaný okamžite prepustený spolu so svojím majetkom až do meritórneho rozhodnutia v statusovom spore.

Nevýhodou tohto writu bola skutočnosť, že mohol byť uplatnený jedine v čase, keď bol domnelý poddaný skutočne zadržávaný, čo je pravdepodobne dôvod, prečo sa writ

prestal používať na tento účel už pred rokom 1500. Nahradený bol všeobecným civilným deliktuálnym writom (*writ of trespass*) prostredníctvom ktorého mohol poškodený žiadať náhradu škody od škodcu z nešpecifikovanej protiprávnej udalosti. Tento writ patril do najnovšej triedy writov *ostensurus quare*, ktorá dávala žalobcom mnohé procesné výhody oproti starším triedam writov v podobe možnosti voľne upravovať kľúčové časti žalobnej formuly. Nevýhodou však bolo, že z *writ of trespass* bola pôvodne pasívne legitimovaná len osoba, ktorá protiprávny čin spôsobila násilne (*vi et armis*). V prípade, že pán sa poddaného nezmocnil násilne, mal spočiatku *writ of trespass* pre žalobcu len obmedzenú užitočnosť. Zmena nastala okolo roku 1350, keď sudy pripustili možnosť, aby sa *writ of trespass* použil aj v prípadoch, keď protiprávna udalosť nebola spôsobená násilne (tzv. *trespass on case*) – napr. v dôsledku nedbanlivosti, podvodu a pod.

Ak sa pán násilne zmocnil poddaného alebo jeho majetku v minulosti (na rozdiel od writu *de homine replegiando*), bol tento poddaný aktívne legitimovaný zo staršej formy writu *of trespass vi et armis*. V takomto spore pán vzniesol námietku poddanstva, prostredníctvom ktorej tvrdil, že zadržanie poddaného alebo jeho majetku nebolo protiprávne. Toto tvrdenie však bolo preskúmateľné porotou na súde, čím tento deliktuálny spor nadobudol tiež charakter statusového sporu. Poroty boli už v tomto období naklonené rozhodnúť v prospech slobody, lebo aj podľa samotných právnikov bolo „poddanstvo ohavná vec v práve a neuprednostňované, lebo je v rozpore so slobodou a sloboda je jednou z vecí, ktorú právo si cení najviac ... takže ak osoba môže byť akýmkoľvek právnym prostriedkom zbavená jarma poddanstva, táto možnosť bude využitá“.⁹⁵ V St. Germanovom diele Doktor a Študent (*Doctor and Student*) napísanom okolo roku 1530 a koncipovanom v podobe fiktívneho dialógu medzi doktorom a študentom nachádzame v druhom dialógu otázku doktora, či je v súlade so svedomím, že jeden človek môže druhého požadovať ako svojho poddaného a že môže zhabať jeho pozemok a veci a jeho telo dať do väzenia ak chce (*whether it maye stande with concyence that one man may clayme an other to be his vylleyn/ & that he may take fro hym his landes & goodes & put his body in pryson yf he wyll...*). Študent urobí len historický argument, že toto bolo dlho uznaným právom (*that law hath ben so longe vsed in this realme...*) a preto netreba sa pýtať, či je to v súlade so svedomím (... *ne to put it in argument whether it stande with conscyence or not...*).⁹⁶

Morálne zdôvodnenie poddanstva v tomto čase už teda chýbalo, čo umožnilo poddaným aj v tomto spore pred porotami ľahšie uniesť dôkazné bremeno. Aj pri *trespass vi et armis* mohol poddaný rovnako ako v spore cez *writ de nativo habendo* uplatniť fikciu nemanželského pôvodu, čo vyvrátilo pánovu námietku poddanstva. V 30. rokoch 16. storočia máme doložené prípady, keď prostredníctvom tejto fikcie aspoň osem poddaných grófký z Oxfordu bolo oslobodených a v jednom prípade bolo na vlastnú žiadosť päť členov jednej rodiny označených za nemanželské deti.⁹⁷

Skutočnou náhradou writu *de homine replegiando* však bol neskorší *trespass on case*. V prípade použitia tohto writu proti pánovi bolo za protiprávnu udalosť označené čakanie a hrozba zmocniť sa osoby žalovaného ako poddaného (*lying in wait to seize the plaintiff as his villein*). V takomto prípade bolo potrebné dokázať, že hrozba skutočne nastala, ale na rozdiel od *writ de trespass vi et armis* nebolo potrebné preukazovať zadržanie vecí alebo osoby.⁹⁸ Aj keď v tomto prípade išlo v anglickom práve o osobné (správnejšie nevecné) žaloby (*personal actions*) v ktorých sa nerozhodovalo o absolútnych právach, sudy postup-

ne prijali argumentáciu, že aj v týchto žalobách je možné rozhodnúť o osobnom stave osoby. V spore *Salle v. Paston* z roku 1498 bolo dokonca judikované, že rozhodnutie súdu o námietke poddanstva v deliktuálnych žalobách je statusové rozhodnutie o osobe, aj keď pán domnelého poddaného nebol stranou sporu.⁹⁹ Bolo dokonca možné iniciovať v tejto záležitosti kolúzny spor, čo bolo tak závažné, že Fitzherbert pánovi z tohto dôvodu dáva procesnú možnosť iniciovať preskúmanie verdiktu poroty cez *writ of attaint*, aby nebola proti nemu založená žalobná prekážka *res iudicata*.¹⁰⁰ V iných sporoch súdy judikovali, že keďže povaha týchto deliktuálnych sporoch bola statusová, domnelý poddaný mal byť v držbe svojej slobody a majetku počas sporu.¹⁰¹

Trespass on case nadobudol tiež charakter defamačnej žaloby. Defamácia pôvodne nebola žalovateľná, lebo predstavovala *damnum absque injuria* s výnimkou prípadov, ak defamácia mala zároveň charakter hrozby zmocnenia sa poddaného.¹⁰² V roku 1508 boli prvýkrát vo vyšších súdoch Kráľovskej lavice (*King's Bench*) a Lavice bežných sporov (*Common Pleas*) judikované prípady, v ktorých protiprávna udalosť spočívala v nazvaní žalobcu zlodejom.¹⁰³ V takomto prípade žalobca tvrdil, že mal dobrú a čestnú povahu a tešil sa dobrej povesti medzi dobrými a váženými mužmi a žalovaný v úmysle poškodiť jeho dobré meno a stav obvinil ho z krádeže a verejne ho nazval bežným zlodejom, čo poškodilo jeho dobré meno a spôsobilo jeho neschopnosť jednať s bežnými ľuďmi.¹⁰⁴ V priebehu nasledujúcich desiatich rokov bola defamačná žaloba rozšírená aj na prípady, keď niekto nazval inú osobu jedným z výrazov pre poddaného (napr. výrazom „churl“ alebo „villain“ odvodenom z „villein“) pričom poškodená osoba tvrdila, že ju to obmedzilo v jej slobodnom stave. V priebehu prvých 30 rokov od zavedenia defamačnej žaloby (1509–1538) sú v záznamoch Súdu kráľovskej lavice defamácie z poddanstva druhé najpočetnejšie po defamáciách z krádeže. Zo 17 zaznamenaných prípadoch z tohto obdobia 9 sa týkalo slobodného statusu a v 8 z nich bol domnelý poddaný žalobne úspešný.¹⁰⁵

Keďže deliktuálne a defamačné žaloby boli v anglickom práve jednoznačne nevecné žaloby (*personal actions*), neexistovali pochybnosti ako v konaní cez *writ de nativo habendo*, či možno žiadať aj náhradu škody. Spočiatku bola suma náhrady škody napr. z defamačných žalôb pomerne nízka, čo svedčí o tom, že žalobcovia pochádzali z nižšej sociálne stratifikovanej vrstvy. V týchto prípadoch možno mať pochybnosť, či v skutočnosti nešlo o poddaných, no celková spoločenská klíma spôsobila, že poroty boli ochotné tieto pochybnosti riešiť v prospech slobody. Neboli však výnimočné ani vyššie náhrady škody proti šľachticom alebo predstaveným kláštorov. V spore zo staršej žaloby *writ de trespass vi et armis* bol napr. žalovaný šľachtic odsúdený na sumu náhrady škody vo výške £120 za zhabanie obydlia, množstva nábytku a dobytku domnelého poddaného,¹⁰⁶ v spore z neskoršieho *writ of trespass on case* bol za hrozbu zmocnenia sa osoby ako poddaného odsúdený predstavený kláštora na zaplatenie £340¹⁰⁷ a z defamačnej žaloby bola londýnskemu obchodníkovi s textilom priznaná náhrada škody vo výške £110.¹⁰⁸ Možnosť vysokej náhrady škody bola jedným z rozhodujúcich faktorov, ktorý odradzoval pánov, aby sa snažili zachovať poddanský stav a namiesto toho ich motivovala radšej poddaným predávať manumisie.

8. Záver

V Anglicku historický vývoj konania, ktorého predmetom bol statusový spor začatý cez spomínané writy viedol k následku, že osobný stav poddanstva zanikol bez zákonodarnej intervencie. Táto skutočnosť ostro kontrastuje s vývojom vo východnej Európe, kde adjukačná činnosť súdov nemala takéto následky. Aj v Anglicku parlament skutočne zvažoval možnosti zrušenia poddanstva prostredníctvom zákona, no návrh zákona z roku 1536 nebol schválený Hornou snemovňou, čo bolo pravdepodobne spôsobené tým, že poddanstvo v tomto čase malo ešte určitú majetkovú hodnotu. Do 100 rokov však poddanstvo fakticky zaniklo aj bez zákonodarnej intervencie. Posledný súdny prípad, v ktorom sa spomínal právny termín poddanstvo v Anglicku bol rozhodnutý v roku 1618 a dopadol v prospech poddaného.¹⁰⁹ Keďže však poddanstvo nikdy nebolo zrušené zákonodarným aktom, poddanský stav je do dnešných dní formálne platným, aj keď obsolentným druhom osobného stavu, ktorý je známy aj súčasnému anglickému právu.¹¹⁰

Poznámky

¹ Porovnaj Just. Inst. 1.3.

² HEYROVSKÝ, L.: *Římský civilní proces*. Bratislava, Právnická fakulta UK 1925, s. 100–101.

³ *Adsertor* sa rukou uchopil človeka, o ktorého slobodu išlo a dotkol sa ho prútom (*festuca*), ktorý držal v druhej ruke. Ak bol *adsertor* žalobcom, tak vindikoval *in libertatem* na čo osoba, ktorá tvrdila vlastníctvo k otrokovi kontravindikovala *in servitute* a ak bol *adsertor* žalovaným, tak na vindikáciu *in servitute* *adsertor* naopak kontravindikoval *in libertatem*. Do doby konečného rozhodnutia veci bola *adsertorovi* vždy priznaná držba otroka bez ohľadu na jeho procesnú pozíciu, lebo v procesoch o slobodu bola držba otroka ako spornej veci (*vindicidae*) vždy priznaná v prospech slobody.

⁴ L. Heyrovský používa pri tejto žalobe výraz *petitio*, zatiaľ čo R. Maschke *vindicatio*, t.j. *vindicatio in libertatem* a *vindicatio in servitute*. HEYROVSKÝ, L.: *Římský civilní proces*. Bratislava, Právnická fakulta UK 1925, s. 178. MASCHKE, R.: *Der Freiheitsprozeß im klassischen Altertum insbesondere der Prozeß um Virginia*. Berlin, R. Gaertner 1888, s. 2.

⁵ Ak išlo o *petitio ex libertate in servitute*, potom v prípade otroka Pamphila *praeiudicium* malo znieť, či Pamphilus je otrokom žalobcu (konkrétna formulácia ostáva spornou). Naopak ak išlo o *petitio ex servitute in libertatem*, *praeiudicium* by malo znieť „*an Pamphilus liber sit (ex iure Quiritum)*“. Prvý prípad však nie je podložený žiadnym písomným prameňom a druhý prípad je dosvedčený až záznamami z najneskoršieho obdobia rímskeho civilného procesu. V poklasickom období bola predbežná otázka riešená cez *praeiudicium* a hlavná otázka cez *extraordinaria cognitio*. K tomu pozri LENEL, O.: *Das Edictum Perpetuum. Ein Versuch zu Dessen Wiederherstellung*. Leipzig, Bernard Tauchnitz 1883, s. 305.

⁶ O. Lenel vo svojej rekonštrukcii Hadriánovho večného ediktu udáva, že Gaius žalobu o slobodu medzi svojím výpočtom prejudiciálnych žalôb nespomína rovnako ako justiniánske Digesty a pokladá za nepravdepodobné, že by *petitio in libertatem*, ktorá bola v legisakčnom štádiu nesporne *legis actio sacramento in rem*, nenadobudla formulový charakter *actio in rem*. R. Maschke pokladá väčšinovú mienku, podľa ktorej sú žaloby o slobodu prejudiciálne, za vytvorenú na základe nesprávnej interpretácie prameňov, v ktorých sa zamieňa skutočné prejudiciálne konanie o procesnom postavení strán v hlavnom spore o slobodu so samotným hlavným konaním, čo by viedlo k absurdnému záveru, že existovalo prejudiciálne konanie za účelom ďalšieho prejudiciálneho konania. V klasickom období bol podľa neho hlavný spor riešený cez *agere per sponsionem*, čo vo všeobecnosti predstavuje procesný vývojový medzistupeň vo vecných žalobách medzi *legis actio sacramento in rem* a klasickou *rei vindicatio*, alebo pravidelne *per formulam petitoriam*. Obdobne aj L. Heyrovský, ktorý však toto tvrdenie obmedzuje len na *petitio in servitute*. O. Lenel pripúšťa možnú pochybnosť o tomto charaktere žaloby pri *petitio in libertatem*, ale nie pri *petitio in servitute*. R. Maschke nepripúšťa zásadný procesný rozdiel medzi obidvoma žalobami, lebo tvrdí, že charakter žaloby nemôže byť zásadne zmenený len zámennou postavenia procesných subjektov (zo žalobcu na žalujúceho a naopak). K tomu pozri HEYROVSKÝ, L.: *Římský civilní proces*. Bratislava, Právnická fakulta UK 1925, s. 178. LENEL, O.: *Das Edictum Perpetuum. Ein Versuch zu Dessen Wiederherstellung*. Leipzig, Bernard Tauchnitz 1883, s. 305–306. MASCHKE, R.: *Der Freiheitsprozeß im klassischen Altertum insbesondere der Prozeß um Virginia*. Berlin, R. Gaertner 1888, s. 7–8.

⁷ V neskorom 13. storočí rustikálna pôda tvorila v Anglicku pravdepodobne tretinu až polovicu celkového pôdneho fondu a 40–50% populácie predstavovalo osobne závislé obyvateľstvo. K tomu pozri BUSH, M.:

- Serfdom in Medieval and Modern Europe: a Comparison. In: BUSH, M.: *Serfdom & Slavery. Studies in Legal Bondage*. New York, Addison Wesley Longman Publishing Inc. 1996, s. 270.
- 8 MAITLAND, F. – MONTAGUE, F.: *A Sketch of English Legal History*. New York, G.P. Putnam's Sons 1915, s. 30.
- 9 *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae* je pripisovaný vrchnému sudcovi (*Chief Justiciar of England*) počas vlády Henricha II. (1154–1189) Ranulfovi de Glanvillovi. Zbierka sa zaoberá najstaršími formami konania pred kráľovským súdom (*curia regis*) a je unikátnou právnou pamiatkou o najstarších anglických zvykoch a zákonoch po normandskej invázii. Bola napísaná skôr ako porovnatelná kniha škótskeho práva *Regiam Maiestatem* niekedy okolo roku 1180, keď sa Glanville stal vrchným sudcom Anglicka. Anglický preklad tejto zbierky bol publikovaný v roku 1812 J. Beamsom a novšie spracovaný G. Hallom v roku 1965.
- 10 BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London, Butterworths 2002, s. 16.
- 11 *Communia placita non sequantur curiam nostram, set teneantur in aliquo loco certo*.
- 12 Ústredný súd zriadený Magnou chartou začal postupne zasadať na tzv. troch laviciach. Súd kráľovskej lavice (*King's Bench*) mal vecnú príslušnosť pre žaloby, ktorej jednou zo strán bola Koruna (*pleas of the Crown*), Súd bežných žalôb (*Court of Common Pleas*) pre ostatné spory a Súd šachovej siene (*Exchequer*) pre fiškálne spory.
- 13 Bezprostrednou motiváciou bolo veľké rozšírenie nových writov v súvislosti s právnymi reformami Henricha II. Každý nový writ rozširoval právomoc kráľovských súdov na úkor miestnych alebo zemepanských súdov, voči čomu sa anglická šľachta postavila na odpor.
- 14 BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London, Butterworths 2002, s. 55.
- 15 VAN CAENEGEM, R.: *Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill. Studies in the Early History of the Common Law*. London, Bernard Quaritch 1959, s. 337.
- 16 BAKER, J.: *An Introduction to English Legal History*. London, Butterworths 2002, s. 470.
- 17 Táto forma adresovaná konkrétne šerifovi sa objavuje prvýkrát v dobe Henricha I. (1100–1135). Predtým je writ adresovaný justiciárom, šerifom a kráľovským ministrom vo všeobecnosti.
- 18 Alternatívne *juste et sine mora* za Henricha I.
- 19 Alternatívne *hominem suum* alebo *villanum* za Henricha I. a *fugitivum suum* za Štefana z Bois.
- 20 Alternatívne *cum omni pecunia*. Za Henricha I. *cum tota pecunia et catallo suo* a za Štefana z Bois aj *B et catalla sua*.
- 21 Alternatívne v najstaršej verzii *ubicumque abbas poterit invenire*, neskoršie *ubicumque sint, ubicumque inventi fuerint* a v ranných rokoch vlády Henricha I. *ubicumque inventi fuerint in bailliis vestris*.
- 22 Výnimka pre kráľovský dominikál sa prvýkrát vyskytuje už v rokoch 1175–1180.
- 23 Alternatívne *post primam coronationem meam*. Časový limit stanovený smrťou alebo korunováciou slúži je právneho hľadiska ako prekluzívna doba a z historického hľadiska nám umožňuje chronologicky zatriediť listinu.
- 24 Alternatívne za Viliama II. *videte ne aliquis eos ullo modo injuste detineat*, za Henricha I. a Henricha II. *super 10 libris forisfacturae*.
- 25 Fitzherbert 77.A.
- 26 Zbierka *De Legibus et Consuetudinibus Angliae* spísaná okolo roku 1235 je tradične pripisovaná anglickému právnikovi Henrichovi de Bractonovi, aj keď jeho autorstvo býva v novej historiografii spochybňované. Je najznámejšou právnou knihou raného normandského feudalizmu v Anglicku a je označovaná za korunu a kvet anglickej stredovekej jurisprudencie („... *flower and crown of English jurisprudence*.“ PLUCKNETT, T.: *A Concise History of the Common Law*. London, Little, Brown and Co. 1965, s. 258). Zbierka je výnimočná tým, že sa pravdepodobne ako posledná veľká anglická autoritatívna právna kniha pokúša o kozmopolitný pohľad na anglické právo a pokúša sa prepojiť anglické *common law* s univerzálne platným *ius commune*. Veľké časti tejto zbierky sú ovplyvnené najmä glosátorom Azom z Bologne, ale aj Izidorom zo Sevilly. Zbierka bola kompletne preložená do angličtiny v štyroch zväzkoch v rokoch 1968–1997 S. Thornom a vydaná anglickou spoločnosťou pre výskum anglických právnych dejín *Selden Society*. Doplňujúce informácie o zdrojoch, z ktorých Bracton čerpal boli zhrnuté známym anglickým právníkom a právnym historikom F. Maitlandom v roku 1887 v trojzväzkovom Bracton's Note Book.
- 27 Touto otázkou sa vzhľadom na dôležité implikácie pre alokáciu dôkazného bremena budeme zaoberať v ďalšom texte.
- 28 Bracton f. 6b, f.7.
- 29 Zbierka *Mireur a justices* alebo *Speculum Justitiariorum* pochádza zo začiatku 14. storočia a bola napísaná v právnej francúzštine. Ide o súbor politických, právnych a morálnych rozprávání, ktoré boli pravdepodobne zozbierané a možno aj napísané A. Hornom, ktorý bol podľa sira Williama Blackstonea považovaný za jedného z najvzdelanejších právníkov svojej doby (St. GEORGE TUCKER, H.: *Blackstone's commentaries*. Clark (New Jersey), The Law Book Exchange, Ltd. 1996, s. 59.). Anglický preklad W. Whittakera bol v roku 1893 vydaný Seldenovou spoločnosťou ako výročný zväzok č. 7 pod názvom *The Mirror of Justices*.
- 30 *Mirror of Justice* 2.28.
- 31 VAN CAENEGEM, R.: *Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill. Studies in the Early History of the Common Law*. London, Bernard Quaritch 1959, s. 339.
- 32 SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. 80. zväzok Selden Society. London, Quaritch 1963, s. cxliii.

- 33 Slovné spojenie *si fecerit te securum* prikazuje šerifovi, aby zabezpečil prítomnosť žalovaného na súde za podmienky, že žalovaný zloží zábezpeku na pokračovanie v spore.
- 34 Iné znenie writu: *Rex Vice-Comiti salutem; Questus est mihi R. quod N. trahit eum ad villenagium, de sicut ipse est liber homo ut dicit, & ideo precipio tibi quod si idem R. fecerit te securum de clamore suo prosequendo, tunc ponas loquelam illam coram me vel Justiciis meis eo die & interim eum pacem inde habere facias. Et summonne per bonos summonitores predictum N. quod tunc sit ibi ostensurus quare trahit eum ad villenagium injuste, & habeas ibi, &c.*
- 35 Fitzherbert 79.A.
- 36 Anonymná zbierka *Fleta seu Commentarius juris Anglicani* bola spísaná za vlády Eduarda I. Ide o stručnejšiu a aktualizovanú redakciu Bractona, no je citovaná ako autoritatívny prameň práva v dobe, keď bola napísaná aj sirom Eduardom Cokeom vo svojom známom diele *Institutes of the Lawes of England* (1628–1644). Kompletná zbierka s anglickým prekladom H. Richardsona a G. Saylesa bola vydaná Seldenovou spoločnosťou (*Selden Society*) ako výročné zväzky č. 72 (*Fleta. Prologue. Books I & II*, 1953), č. 89 (*Fleta. Books III & IV*, 1972) a č. 99 (*Fleta. Books V & VI*, 1983).
- 37 *Fleta* 2.51, Fitzherbert 78.D.
- 38 *Fleta* 2.51.
- 39 SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. 80. zväzok Selden Society. London, Quaritch 1963, s. cxliiii.
- 40 25 Ed. III, st. 5, c. 18.
- 41 Fitzherbert 77.C.
- 42 D. 22.3.2.
- 43 Glanville 5.4.
- 44 Bracton f. 6b.
- 45 Bracton f. 6b.
- 46 Zbierka *Summa de legibus Anglie que vocatur Bretone* bola spísaná okolo roku 1290 a jej autorstvo, aj keď spochybňované, je pripisované herefordskému biskupovi Johnovi le Bretonovi, ktorý ju mal spísať na príkaz kráľa Eduarda I. (1272–1307). Išlo o prvú právnu knihu v tzv. právnej francúzštine. Z obsahové hľadiska ide prevažne o stručnú redakciu Bractona, ktorá je však doplnená o niektoré neskoršie zákony. Anglický preklad zbierky bol publikovaný v roku 1865 F. Nicholom.
- 47 Britton 1.23.9.
- 48 MAITLAND, F. W.: *Select Pleas in Manorial and Other Seigniorial Courts. Reigns of Henry II. And Edward I*. London, Quaritch 1889, s. 26.
- 49 MAITLAND, F. W.: *Select Pleas in Manorial and Other Seigniorial Courts. Reigns of Henry II. And Edward I*. London, Quaritch 1889, s. 89, 94.
- 50 Bracton f. 6b., f. 7.
- 51 Bracton f. 191.
- 52 Bracton f. 26.
- 53 Britton 1.32.12.
- 54 Fitzherbert 78.E. V roku 1309 bolo judikované, že nedostavenie sa pred súd žalujúcim pánom spôsobí oslobodenie poddaného, ale rozhodnutie nebude záväzné pre nástupcov žalujúceho opáta a v roku 1313 bolo rozhodnuté, že rozhodnutie nebude záväzné ani pre dedičov sekulárnych pánov. Týmto sa kontumáčne rozhodnutie líšilo od riadneho rozhodnutia súdu, ktoré tieto účinky malo a na ktoré sa mohli procesné strany odvolať v neskorších konaniach. V roku 1325 bolo rozhodnuté, že pokiaľ jedna zo strán pohrdla súdom tým, že sa nedostavila, má byť vynesené riadne a nielen kontumáčne rozhodnutie. SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. London, Quaritch 1963, s. cxlvii.
- 55 Britton 1.32.15.
- 56 Predvedenie osôb bolo nevyhnutné na unesenie dôkazného bremena pánom. K tomu pozri nasledujúcu kapitolu.
- 57 Britton 1.32.17.
- 58 Britton 1.32.18.
- 59 Glanville možnosť vykúpenia poddaných vlastnými peniazmi vylučoval, no táto prax sa stala bežnou už v čase Bractona (okolo roku 1250). BENNET, H.: *Life on the English Manor. A Study of Peasant Conditions 1150–1400*. Cambridge, Cambridge University Press 1980, s. 286.
- 60 Glanville 5.5.
- 61 *Fugitivi ..., quia manentes in civitate aliqua vel villa privilegiata vel dominico domini regis per unum annum et unum diem sine clamio*. Bracton f. 190b. Táto lehota neplynula voči pánovi, ak pán vznesol žalobu na navrátenie alebo ak sa poddaný vrátil naspäť na panstvo do roka a pán ho zadržal. Po uplynutí tejto doby a v prípade nedbanlivosti pána pri vznesení žaloby poddanému svedčila námietka slobodného stavu aj keby sa dobrovoľne vrátil na panstvo (*fugitivi habere privilegium, et se in statu libero defendere per exceptionem*).
- 62 Najstaršia zbierka Glanville nám tento dôvod zániku poddanstva nespomína, no vyskytuje sa v neskorších kompiláciách. Najobsiahlejší katalóg obsahujú pravdepodobne zbierky *Mirror of Justices* a zbierka škótskeho práva silne ovplyvnená Glanvillom *Regiam Maiestatem*. Podľa týchto zbierok poddaný sa stane slobodným, ak vstúpi do léneho vzťahu so svojím pánom: konkrétne pokiaľ mu pán udelí dedičné léno (*franc estat*), prí-

- jme od neho lénny hold (*homage pur fee*) alebo keď ho pán zbaví držby léna bez poskytnutia podpory (*gette de son feu ne li doune sustenance*). Ďalšiu skupinu tvoria aktivity poddaného na súde: keď pán vedome dopustí a nevzniesie námitku v prípade, že poddaný samostatne vystupuje na súde (*seigneur soeffre soun serf respoundre en jugement sanz li sur veniale action*) kráľa alebo iného pána, zloží prísahu porotce ako keby bol slobodný (*jurer entre francz a foer de franc*) alebo keď pán odmietne zložiť kauciu v civilnom alebo trestnom procese v ktorom bol poddaný neskôr oslobodený. Poslednou skupinou predstavujú nedovolené zásahy pána proti osobe poddaného alebo jeho príbuzných: keď pán uvrhne poddaného do väzenia v prípade, že sa nedopustil trestného činu, keď pán preleje krv poddaného alebo keď pán zvedie manželku poddaného (lebo právo inú náhradu nepozná). *Mirror of Justices* 2.28., *Regiam Maiestatem* L. 2.12.
- 63 Právnym následkom bolo nemožnosť vydania takejto osoby pánovi. Zbierky sa zhodujú v tom, že pokiaľ sa osoba vrátila do svetského stavu (*ad secularem vitam redierit*) alebo pokiaľ bola osoba degradovaná nejakým rozhodnutím súdu (*per aliquod iudicium fuerint degradati*), mala byť vydaná naspäť svojmu pôvodnému pánovi. *Bracton* f. 5., *Fleta* 4.11. Zbierka *Britton* možnosť degradácie obmedzuje na prípady, keď osoba nevykonávala svoje feudálne povinnosti alebo sa správala neprirodzene vzhľadom na svoj stav (*ne voillent honestes services ... ou autrement soint a eus desnaturels*). *Britton* 1.32.22. Pokiaľ bola osoba poddaného nobilitovaná alebo vysvätená bez súhlasu svojho pána, tak pán mal nárok na náhradu škody v rozumnej výške voči osobe, ktorá nobilitáciu alebo vysvätenie uskutočnila.
- 64 Viac o tom v nasledujúcej kapitole.
- 65 Zbierka *Mirror of Justices* spomína prípad, keď poddanými sa stali tzv. Saraceni spoza gréckeho mora z dôvodu vojnového zajatia kresťanmi (*Sarracins qe sont pris de Christiens ou achetez e amenez par de sa la meer de Greece*). Títo sa stali slobodnými prijatím sviatosti krstu alebo znakom Svätého otca (*par le merc sein pere*), ak sú vysvätení biskupom na liturgickú hodnosť subdiakona alebo vyššie. *Mirror of Justices* 2.28.
- 66 *Britton* 1.32.15.
- 67 Menšie zbierky formúl prednesenia jednotlivých žalôb pred kráľovskými súdmi a precedensov z 13. storočia.
- 68 TURNER, G.: *Brevia Placitata*. London, Bernard Quaritch 1951, s. 24, 70, 178, 215–216.
- 69 Otázka, či bolo možné žiadať z *writ de nativo habendo* aj náhradu škody, ostala sporná. Ak by bol *writ de nativo habendo* vecná žaloba (*real action*), nemohol by uviesť náhradu škody, lebo tieto znejú len na vydanie vecí. Ak by však išlo o nevecnú žalobu (*personal action*), bolo by možné žiadať o ne. Otázka sa však javí byť relevantná iba pre formu prednesenia žaloby, lebo náhrada škody bude závisieť od úspechu v merite vecí, ktorým je vydanie poddaného. Ak by bol pán žalobne úspešný, prinavráti sa mu do držby poddaný, na ktorého majetok má aj tak neobmedzené právo. Ak by naopak bol žalobne neúspešný, nemal by žiaden nárok na náhradu škody. K tomu pozri DUNHAM, W.: *Casus Placitorum and Report of Cases in the King's Courts 1272–1278*. London, Bernard Quaritch 1952, s. 78, a SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. London, Quaritch 1963, s. cxlvii.
- 70 DUNHAM, W.: *Casus Placitorum and Report of Cases in the King's Courts 1272–1278*. London, Bernard Quaritch 1952, s. 78.
- 71 SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. London, Quaritch 1963, s. cxlv.
- 72 *Bracton* doslova tvrdí, že pokiaľ existuje pochybnosť, či niečo existuje alebo neexistuje, bude sa na to hľadieť ako keby neexistovalo. *Bracton* f. 200b.
- 73 Fitzherbert 78.H.
- 74 Fitzherbert 78.H.
- 75 Fitzherbert cituje zbierku *Britton*. Fitzherbert 78.G. Rovnako aj *Mirror of Justices* 2.28.
- 76 Fitzherbert 78.G.
- 77 *Servi sunt qui ex ancillis nostris nascuntur*. D. 1.5.5.1.
- 78 Výraz „zväzok“ v tomto prípade používame ako nadradený termín pre výrazy „manželský zväzok“ a „konkubinát“.
- 79 Pokiaľ si však slobodný muž zobral poddanú ženu, prijal jej majetok a deti sa narodili na poddanskej usadlosti (*in villenagio*), deti budú nasledovať stav svojej matky podobne ako u *Glanvilla*. *Bracton* f. 193b.
- 80 *Bracton* f. 5. Porovnaj *Just. Inst.* 1.4. a D.1.5.5.2. Zbierka *Britton* uvádza, že v prípade manželstva poddaného muža so svojím paňou (obdobne aj v opačnom prípade manželstva poddanej ženy so svojím pánom) sa poddaná osoba stáva slobodnou a deti z takéhoto zväzku sú tiež slobodné, lebo v opačnom prípade by sa po úmrtí pána/pani stali deti ako dedičia poddanými samých seba, čo je nemožné, lebo osoba nemôže byť naraz svojím pánom a poddaným. *Britton* 1.32.6.
- 81 *Fleta* 2.51.
- 82 HOLDSWORTH, W.: *A History of English Law*. 3. diel. London, Methuen 1922, s. 498.
- 83 BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London, Butterworths 2002, s. 471.
- 84 HOLDSWORTH, W.: *A History of English Law*. 3. diel. London, Methuen 1922, s. 498.
- 85 BOLLAND, W.: *Year Book Series. Vol. XI. Year Books of 5 Edward II. (1311–1312)*. London, Quaritch 1915, s. 113.
- 86 BENNET, H.: *Life on the English Manor. A Study of Peasant Conditions 1150–1400*. Cambridge, Cambridge University Press 1980, s. 311.
- 87 HOLDSWORTH, W.: *A History of English Law*. 3. diel. London, Methuen 1922, s. 498–499.
- 88 *Britton* 1.32.20.
- 89 SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. London, Quaritch, 1963, s. cxlvi.

- ⁹⁰ Year Books 32&33 Ed. I, (R.S.), s. 512. SHANKS, E. – MILSOM, S.: *Novae Narrationes*. London, Quaritch 1963, s. cxlv.
- ⁹¹ Privilégium bolo Korunou dané dvoranovi sirovi Henrymu Leeovi, ktorý za úhradu vyhľadal a oslobodil približne 500 poddaných. BAKER, J.: *An Introduction to English Legal History*. 4th ed. London, Butterwoths 2002, s. 472.
- ⁹² BAKER, J.: *An Introduction to English Legal History*. 4 ed. London, Butterwoths 2002, s. 471–472.
- ⁹³ Tento writ bol koncipovaný veľmi podobne ako writ slúžiaci na vydanie hnutelných vecí (*writ of replevin*) a v jednom súdnom prípade je dokonca konštatované, že neexistuje rozdiel medzi obidvoma spomenutými writmi (More v. Watts (1700). English Reports 1427). Jediným skutočným rozdielom bol predmet writu – *writ de homine replegiando* žiadal vydanie muža a *writ of replevin* akekoľvek veci.
- ⁹⁴ Fitzherbert 67.F.
- ⁹⁵ *Villinage is an odious thing in law and not favoured, for it is merely contrary to liberty, and liberty is one of the things which the law favours the most ... and so if by any lawful means one can be released from the bondage of villeinage, the opportunity shall be grasped*. Text sa nachádza v poznámkach právnika Richarda Brokea, ktorý ich skoncipoval niekedy pred rokom 1510. BAKER, J.: *The Reports of Sir John Spelman*. 2. diel. London, Selden Society 1978, s. 188.
- ⁹⁶ Doctor and Student 45b–46b.
- ⁹⁷ Kecham v. Countess of Oxford (1533) CP 40/1077, Fenn v. Countess of Oxford (1533) CP 40/1077, Funke v. Countess of Oxford (1534) CP 40/1077 a Arnold v. Countess of Oxford (1534) CP 40/1077.
- ⁹⁸ BAKER, J.: *The Reports of Sir John Spelman*. 2. diel. London, Selden Society 1978, s. 190.
- ⁹⁹ Salle v. Parson (1498) KB 27/949.
- ¹⁰⁰ Fitzherbert 108.B.
- ¹⁰¹ Thomson v. Lee (1498) KB 27/949, Newecum v. Gybthorp (1501) KB 27/961.
- ¹⁰² Druhou výnimkou pred všeobecným rozšírením defamačných žalôb bola ochrana dobrého mena sudcov.
- ¹⁰³ Sparow v. Heygrene (1508) KB 27/986, Atkyns v. Wolaston (1508) KB 27/988, Trenouth v. Corton (1508) CP 40/985.
- ¹⁰⁴ BAKER, J.: *The Reports of Sir John Spelman*. 2. diel. London, Selden Society 1978, s. 238.
- ¹⁰⁵ BAKER, J.: *The Reports of Sir John Spelman*. 2. diel. London, Selden Society 1978, s. 191.
- ¹⁰⁶ Revet v. Earl of Suffolk (1499) KB 27/951
- ¹⁰⁷ Smyth v. Prior of St Neot's (1509) CP 40/989
- ¹⁰⁸ Haukyns v. Broune(1477) KB 27/862
- ¹⁰⁹ Pigg v. Caley (1618), KB, Noy 27.
- ¹¹⁰ BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London, Butterwoths 2002, s. 472.

Controversy Regarding Status Libertatis in England

Matej Mlkvy

Summary

Unfree personal status in feudal Europe has witnessed two separate modes of development distinguished by the East/West divide. While the usual mode of development in Western Europe has been a piecemeal abolition of villeinship or of servitude as its harsher form at the very least, Eastern European development has been characterised by the expansion of servitude and general deterioration of the legal status of the unfree persons. The article focuses on the procedural aspects of legal emancipation of unfree persons under the common law of England. After setting the scene of inquiry with a brief comparison of analogous proceedings under the classical Roman law and with an introduction to the medieval common law system of pleading and counting, the article continues with a more detailed analysis of the proceedings initiated under the *writ de native habendo*, the main form of common law action used to sue inter alia for personal freedom, and related interlocutory writs (i.e. forms of action). The analysis of this writ deals separately with the initiation of prejudicial and judicial proceedings and with the problem of allocation of burden of proof. The focus on evidence admissible during the trial is justified by the fact that the burden of proof becoming ever more onerous for the suing lords has played with the passage of time a vital role in the effective decline and disappearance of unfree personal status in England. The article concludes with an analysis of other writs which could be used to determine personal status usually in the form of a prejudicial question. These were mainly various forms of trespassory writs that were used by the alleged villeins against lords claiming power over them. The synergic effect of all these writs has led in England to the curious development that the legal status of villeinship has never been statutorily abolished and therefore still forms an obsolete part of the substantive English common law